

sidigt kommunikativt och högst dynamiskt när han relaterar sina tolkningar av människan och Kristus, av världen och Gud till varandra. Grundprincipen för människans natur t. ex. uttolkar Maximos i en relation uttryckt i det dubbla kärleksbudet, så att rörelseriktningen i Kristus blir dubbel, dels mot Gud och dels mot människan. Målet för människans natur blir på så sätt viljegemenskapen, och Kristi mänsklig- och gudomlighet blir därmed i likhet med människans självständiga viljeförmåga en oppgivelig förutsättning för att bevara insikten om inkarnationsmysteriet såsom ett möte mellan Gud och världen, mellan mänskligt och gudomligt, mellan föränderligt och evigt.

Ett kristet liv blir enligt Maximos varken ett upp-givande av det mänskliga under Gud eller ett trosvisst självförhållande, utan den kristne, kyrkan och hela skapelsen blir till i ett frälsande samspel med Skaparen, uppenbart i Guds eget människoblivande, i Maximos egna ord: «Människan görs till Gud, och Gud tar människans gestalt och framträdande» (s. 105). «Och med oss och för oss omfamnade Han [Kristus] hela skapelsen genom vad som befinner sig i centrum ...» (s. 86). Kristi väsen utgör på så sätt för Maximos en förening av gudomligt och mänskligt, vilket han ofta sammanfattar i uttrycket «theandrisk» för att beteckna den «gudomligt-mänskliga ömsesidigheten i handling».

Thunbergs koncist sammanhållna och differentierade framställning speglar skickligt helheten i Maximos teologi genom att tydligt disponera sitt språkligt och tankemässigt mycket svårtolkade material. Direkt efter inledningen om Maximos i hans egen tidsram följer kapitlet om teologins trinitariska dimension, vilket visar att treenighetstanken i den kappadociska traditionen är bärande särskilt för Maximos och hans soteriologi, kosmologi och antropologi. Min fråga här i marginalen är om ändå inte även Maximos koncentration på den trinitariskt utförda kristologin ger uttryck för den ödesdigra pneumatologiska reduktionen efter Gregorios av Nazianz vilken inskränker Anden till palamitisk energi och augustinsk kärleksfull samverkan.

Ett kapitel om soteriologin följer där den för Maximos så viktiga dynamiken i Guds handlande belyses med hjälp av det av förf. tidigare («Det saliga bytet», Uppsala 1977) utarbetade värdefulla frälsningsschemat. Ett utförligt kapitel om den theandrisk dimensionen sammanfattar de viktigaste insiktarna från förf.s stora Maximos-studie med titeln «Microcosm and Mediator» (Uppsala 1965, nyuppl. Chicago 1995, jfr min recension i STK 2/1998), och följs av belysningar av den dygdorienterade social-etiken och den liturgiskt utformade synen på kyrkan som bild av Gud och bild av världen. Tre särskilda teman

behandlas avslutningsvis: skapelsesynen, skrifttolkningen och eukaristins kommunion.

Den föreliggande utgåvan utgör förf.s översättning av den 1985 på det ansedda ortodoxa St. Vladimirs förlag i USA utgivna boken («Man and the Cosmos»). Ursprungligen utarbetades dess texter på franska för en studievecka kring Maximos med ordensfolk från Centraleuropa. Efter Thunbergs för den internationella Maximos-receptionen helt banbrytande och fortfarande oomtvistat mest betydelsefulla verk från 1965 framstår den mindre monografin ingalunda som en enkel popularisering utan som en högst intressant utvidgning av tematan och som ett prövande av Bekännarens systematiska bärkraft. Hans «teologiska vision» bär med hjälp av förf.s ömsinta tolkning ända fram till idag, och det är därför följdriktigt att förf. i den svenska utgåvan utförligt diskuterar nyare forskningsperspektiv (Larchet, Tollefsen och under-tecknad), och att boken avslutas med en inbjudan att inte avsluta tolkningen av Maximos utan att ännu mer fördjupa och utveckla den. Så borde fruktbart kunna ske t.ex. med hänsyn till den ekumeniska ekologins och religionsteologins utmaningar.

Thunbergs monografi utgör ett mycket framstående, och dessvärre alltför sällsynt, exempel på hur historisk-systematisk teologi, när den är som bäst, förmår att skapa både kontinuitet och förnyelse i en reflekterad tolkningsdialog med våra föregångare. Medan Uppsala-teologin mestadels har avstått från historisk-systematisk forskning och Lundateologin projicerat sig själv in i den, framstår den «historiskt Andre» i ekumenen Thunbergs tolkning med integritet och egen röst så att tolkningen kan växa fram i jämvikt. Genom sina språkliga, estetiska (i underbart djup-enkla översättningar av bekännarens snåriga grekiska), historiska, systematiska, kunskapsfilosofiska och hermeneutiska kvaliteter erbjuder boken prov på ett nu ingalunda längre skytt mästarskap bland de främsta i Nordens teologiska 20. århundrade. Må Maximos teologiska vision i Thunbergs tolkningar under lång tid framöver berika teologernas, historikernas och filosofernas litterära minne!

Sigurd Bergmann

Carol Harrison: *Augustine: Christian truth and fractured humanity (Christian theology in context)*. 242 sid. Oxford University Press, New York 2000.

De böcker som publiceras i serien *Christian theology in context* belyser på olika sätt, vilket framgår av namnet, olika forskningsområden med särskild hänsyn tagen till kulturella och sociologiska faktorer. Teologi kan inte avskämmas från ekonomisk, politisk och social forskning, om man har en ambition att granska

en text noggrant. Med tvärvetenskaplig metod ges ständigt nya infallsvinklar.

Carol Harrison, som är knuten till University of Durham, har med sitt arbete gett oss en ny mycket intressant bok om Augustinus och det samhälle han levde i. Att hon väl levtt upp till den givna målsättningen för serien framgår redan av innehållsförteckningen.

De tre första kapitlen undersöker filosofiska, litterära och etiska inslag i Augustinus kulturella kontext. De tre sista kapitlen belyser den sociala kontexten för Augustinus tankar om kyrkan, de kristnas liv i denna världen, men också hans utläggning av Guds stad och den jordiska staden.

Jag vill genast konstatera: Carol Harrison, som är en mycket lovande Augustinusforskare, behärskar konsten att väl strukturera sitt material och på ett pedagogiskt sätt förklara invecklade sammanhang. De många biografiska uppgifterna om Augustinus liv ger den kunnige en nyttig repetition och är en intressant läsning också för nybörjaren. Den kristna och klassiska kulturen, den längtan efter vishet som tar sig så många uttryck i filosofskolorna och i Augustinus eget liv presenteras ingående, liksom frågan om dygdena, deras innehåll och betydelse för en människas karaktär. Allt detta är på ett elegant sätt invävt i skildringen av Augustinus liv med dess olika utvecklingsfaser.

Augustinus hade ju som bekant, en viktig roll i den pågående transformationsprocessen, omvandlingen av ett hedniskt samhälle till ett kristet. Genom de många kontroverser som han var inblandad i kom han att utveckla ett rikt och mångfacetterat författarskap, som bidrog till att ompröva traditionella värderingar och bana vägen för en kristen kultur. Augustinus kände väl till den klassiska traditionen och dess uttryckssätt. Han behärskade elitens retoriska språk. Som munk och biskop hade han dock valt bort en världslig karriär för att viga sitt liv åt andra ideal, sådana han mötte i bibeln och kyrkan.

Harrison berör något konciliernas betydelse, en unik källa för att studera afrikanskt kyrkoliv. Konciliet i Hippo 393 fick stor betydelse för förnyelsen av kyrkan. Där bestämdes bl.a. att ett allmänt koncilium skulle hållas varje år. Augustinus och biskopen i Karthago, Aurelius, som sedan åtskilliga år var goda vänner, blev förgrundsgestalter i en strävan att stärka den katolska kyrkans ställning gentemot donatisterna. Besluten vid konciliet 393 godkändes efter revision vid det allmänna konciliet i Karthago 397 och ingick därmed i den afrikanska kyrkans kanoniska lag. Forskningen om concilierna i Afrika är komplicerad. C. Muniers textkritiska utgåva (*Corpus Christianorum Series Latina 149*) med en sammanställning av

materialet har blivit ett bra hjälpmedel för dem som vill studera detta område.

En intressant fråga, som stötts och blötts, är frågan om förhållandet mellan Afrika och Rom. Harrison hänvisar här till Merdingers inträngande studie av detta (*Rome and the African Church in the Time of Augustine*, 1997). Den romerska kyrkan som källa (*origo*) för den katolska kyrkan i hela världen ifrågasattes inte av Augustinus och de andra afrikanska biskoparna. Kyrkan i Rom grundad av Petrus hade en unik ställning och var en garant för ortodox lära. I moralfrågor och mindre ärenden vände man sig dock emot Roms intervention. I fallet Apiarius, en presbyter som överklagade en fällande dom hos påven, är detta tydligt. Man var mån om att följa besluten från Nicaea 325, men var inte heller främmande för att söka vägledning och stöd hos påven samtidigt som man ville bevara en viss frihet.

I beskrivningen av Augustinus väg till munklivet och munkbiskopsidealet, klosterregeln, munkklerkenas gemensamma liv och klostren i Hippo Regius, där Augustinus verkade som biskop, visar Harrison på en djupdimension i hans liv. Redan omvändelsen var för Augustinus en kallelse till ett asketiskt liv.

Det som kännetecknar Augustinus uppfattning av celibatet eller jungfruligheten, enligt Harrison, är att det i mångt och mycket följde samma linje som hans reflexion över äktenskapet. En bärande idé för honom var att kommunitetslivet var ett liv i gemenskap med andra. Hans tankar om vänskap (med influenser från Cicero) tog olika former, från den filosofiska reträtten i Cassiciacum (386) strax efter omvändelsen och det första kommunitetslivet i Thagaste (*servi Dei* 388) till klostren i Hippo (391, 395/6). Hans tankar om ett kommunitetsliv tillsammans med vänner var särskilt inspirerat av Apostlagärningarna 4:32: «Alla de många som hade kommit till tro var ett hjärta och en själ, och ingen betraktade något av det han ägde som sitt; de hade allt gemensamt.»

Men klosterlivet stördes lika mycket av frestelser och begär (*concupiscentia*) som det äktenskapliga livet, enligt Augustinus. Begäret är i hans tänkande på intet sätt begränsat till det sexuella begäret. Ändå erbjöd klosterlivet, enligt honom, det bästa tillfället att återta det liv som förstördes i Adams och Evas äktenskapliga samvaro efter syndafallet. I klosterlivet kommer alltid relationen till Gud i första hand.

Harrison framhåller att Augustinus lade stor vikt vid det sociala förhållningssättet i klostren, livet i gemenskap samt moralen, de etiska aspekterna på detta liv. Dessa tankar är tydliga i augustinregeln. Dess främsta angelägenhet är inte att uppehålla sig vid asketiskt liv, vägen till fullkomning och sättet att förverkliga celibatet. Augustinus ideal för klosterlivet liksom för äktenskapet är enhet och harmoni (*concor-*

dia), vilket liksom det harmoniska livet makar emellan utgör basen för det samstämda livet i kyrkan, Guds himmelska stad (*en. Ps.* 105.34) och därför också i den världsliga staden (staten) Guds *res publica* (*op. mon.* 25.32).

Efter år 400 och framåt började Augustinus definiera synden som ett brott mot den rätta ordningen, ett sökande efter privata fördelar i stället för det gemensamma bästa. Självförverkligandet och stoltheten var orsaken till synden. I sin kommentar till Genesis (11.15.20) talar Augustinus om två slags kärlek, den ena är helig, den andra är oren, den ena använder det gemensamma goda för det himmelska samhällets bästa, den andra underordnar det gemensamma goda för ett själviskt intresse i det stolta begäret efter makt. Synd är alltså ett kärlekens, det gemensamma livets och vänskapens misslyckande.

I Harrisons analys av Augustinus beskrivning av klosterlivet framhålls att Augustinus är mer sysselsatt med problemet stolthet kontra ödmjukhet än med dess innehåll och mening. Det är bättre att vara gift och ödmjuk än att leva i kloster fångad av stolthetens begär (*virg.* 51.52). Det är tydligt att Augustinus fokusering på syndafallet och Guds nåd här kommer fram. Allt beror av Guds nåd. Klosterlivet i sig skapar inte en elit av heliga män och kvinnor. Både de som är gifta och de som avstår från äktenskap för Kristi skull har en plats i samhället, men bådadera är märkta av syndafallets följder. Deras klivenhet i världen är tydlig. Enligt Augustinus iakttagelse är munken att likna vid Daniel i lejonkulan. Han är inför Guds ansikte men vilddjuren lurar på honom (*en. Ps.* 99.10).

Efter dessa få exempel från ett stort och innehållsrikt material vill jag än en gång framhålla Carol Harrisons bok om Augustinus som mycket läsvärd. Den text som presenteras är väl uppdaterat och en utbyggd notapparat ger en bra bild av aktuell Augustinusforskning. Det skall också nämnas att i det forskarsamhälle som inspirerat Harrison i hennes arbete om Augustinus finns kända namn som Gerald Bonner, George Lawless och Robert Markus, den sistnämnde nämnd med särskild tacksam erinran i företalet till boken.

Siver Dagemark

Eugene F. Rogers, Jr: *Sexuality and the Christian Body — Their Way into the Triune God.* 303 sid. Blackwell Publishers, Oxford 1999.

Vi känner alla väl till vad Skriften säger om judarna «de trotsar Gud och är fiender till hela mänskligheten» (1 Thess. 2:15). Vi vet också vilka konsekvenser dessa och liknande bibelord fått för judar genom historien, och det råder en konsensus bland de flesta kristna att dessa bibelord inte längre ska tillåtas legi-

timera förtryck och antisemitism. Det är gott så. För judarna först och främst, men också för oss kristna. Kyrkan och kristenheten har tillräckligt många och svåra synder på sitt samvete gentemot judarna, domens dag kommer att svida tillräckligt för kristenheten som det redan är. Dessutom har kyrkor och samfund tillräckligt många andra teologiska frågor att strida om, för att därutöver ha råd med en konflikt mellan en «bibeltrogen, klassisk kristen uppfattning»: «judar är mänsklighetens fiender» och en liberal, historisk-kritisk uppfattning som hävdar motsatsen. De enda som förlorar på den kristna enigheten i denna fråga torde vara bokförlagen. Men som det brukar heta «det man förlorar på gungorna tar man igen på karusellen». Den s.k. «Homosexfrågan» finns ju kvar. I den frågan är kristenheten ännu splittrad. Där finns pengar att tjäna och böcker att ge ut. Ett exempel ur den stora bokflod av titlar som debatterar homosexualitets vara och icke-vara i kyrkan är Eugene Rogers bok *Sexuality and the Christian Body*.

Bokens 13 kapitel är indelade i tre delar. I första delen presenteras vad Rogers kallar «de konservativa» respektive «de liberala» huvudargument i frågan, samt redovisas för hur dessa argument uppfattas av motståndarsidan. Rogers vill här — å ena sidan — få de konservativa att förstå att de liberala hjärtefråga egentligen är en dopfråga, att alla är ett i Kristus, inte längre man eller kvinna, slav eller fri, gay eller straight. Och de liberala — å andra sidan — skall få att förstå att de konservativa hjärtefråga egentligen inte är att förorda homofientlighet utan att värna helighet.

Bokens andra del ägnas åt Thomas av Aquino och Barth. Rogers analyserar den förres syn på den naturliga lagen och Skriften och den senares teologi rörande förhållandet judar-hedningar och män-kvinnor. Syftet med detta avsnitt är att visa på öppningar inom thomistisk och barthiansk teologi för en acceptans av homosexuella. Rogers betonar att visserligen motsatte sig Thomas samkönade förhållanden, men enligt Thomas uppfattning att kunskap om Gud och det av naturen goda är omöjlig, där orättfärdighet råder, torde det finnas utrymme för en omvärdering av inställningen till homosexuella, menar Rogers. Vidare poängterar Rogers dygdens betydelse hos Thomas. Där homosexuella förhållanden ger prov på dygder såsom trohet, kärlek och monogami borde dessa kunna accepteras. Vad gäller Barth konstaterar Rogers att inte heller denne erkände samkönade relationer. Dock finns det även inom Barths teologi ett visst utrymme för en omvärdering i frågan menar Rogers. Här tar Rogers fasta på Barths uppfattning att den sanna mänskligheten är *medmänskligheten*, att människan är Guds avbild som kollektivt människa inte som individuell, att det är Adam och Eva tillsammans,